

LOPORCARO, Michele (1998): *Sintassi comparata dell'accordo participiale romanzo*. Torino: Rosenberg & Sellier, 272 p.

Gràcies a aquest llibre de Loporcaro, la sintaxi de la concordança del participi romànic a les perífrasis verbals perfectives (temps compostos), manifesta per exemple a la construcció *Les he fetes jo*, compta a la fi amb una obra de referència. El llibre, molt ambiciós, està fet amb la voluntat d'interessar els estudiosos més diversos: s'hi consideren les dimensions diacrònica, dialectal i adquisicional del fenomen, i entre els objectius àmpliament —si no completament— assolits de l'obra hi figuren tant el de proporcionar una síntesi prou detallada de la variació romànica com el de mostrar

que la variació observada respon a una pauta que resulta en bona part predictable. Tant en un objectiu com a l'altre, a la síntesi descriptiva i a la pauta explicativa, hi fa un paper cabdal el marc teòric amb què treballa Loporcaro, la Gramàtica Relacional (GR), que s'acompanya aquí de la formulació d'implicacions, una estratègia típica de la tipologia sintàctica per tal de poder expressar aquelles coocurrències de propietats empíriques que s'observen a les llengües.

Pel que fa a la síntesi descriptiva, que ocupa majorment el capítol IV —de molt el més extens (p. 59-190) dels set que componen l'obra—, cal dir que Loporcaro considera devers setanta varietats lingüístiques, que queden finalment classificades en una dotzena de tipus. La major part d'aquestes varietats són italo-romàniques; les altres, però, hi reben també prou atenció encara que no tanta com les primeres. Aquest decantament cap a les varietats italo-romàniques està doblement justificat: d'una banda, pel fet que una part considerable de les dades pertinents d'aquestes varietats, Loporcaro les ha obtingudes de primera mà, fent treball de camp; i, d'una altra banda, pel fet que la variació que es dona en l'àmbit italo-romànic en la sintaxi de la concordança del participi concentra, segons que diu Loporcaro (vg. però més endavant), tot el ventall de possibilitats romàniques, des de les varietats menys restrictives (i, doncs, conservadores respecte del llatí), que es troben sobretot a la zona central i a la part septentrional del sud (l'«altamurano», per exemple), fins a les varietats més restrictives (i, doncs, més innovadores) com ara el «calabrese» meridional i el sicilià, que són com l'espanyol, el portuguès o el romanès actuals, és a dir, sense altra concordança que la de les construccions passives (*Las quejas fueron atendidas* vs. **Las han atendidas*). Respecte de les dades de les varietats no italo-romàniques, és molt meritòria la sistematització aconseguida a partir de la informació, sovint fragmentària, de les molt diverses fonts de què s'ha nodrit Loporcaro.¹ La caracterització de la variació, com bé es desprèn de la discontinuïtat en l'espai d'algunes de les varietats agrupades suara, no segueix pas un criteri geogràfic, sinó que, d'acord amb el paper conformador que fa a l'obra la GR, es presenta atenent un conjunt de condicions estructurals, en general relacionades implicativament, que adquireixen sentit en el marc d'aquesta teoria.

Donat el públic ecumènic a qui va adreçat el llibre, el recurs a aquestes condicions estructurals fa necessària una introducció a la GR, que es completa amb una il·lustració de l'aplicació de l'instrumental analític típic d'aquest model a un determinat sistema de concordança, el del sard parlat a la localitat de Bonorva o «bonorvese», al Logudoro. La introducció a penes ocupa mitja dotzena de pàgines de les deu que fan el capítol II (p. 31-40) i la il·lustració, que s'acompanya d'una comparació del sistema del «bonorvese» amb el del francès i el de l'italià, integra les divuit pàgines del capítol III (p. 41-58).

La resta de capítols, és a dir, el primer i els tres últims (V-VII), van adreçats respectivament a la crítica de les idees desenvolupades en el si de la lingüística històrica clàssica o, més recentment, tipològica, i a la demostració de la superioritat teòrica i de la capacitat explicativa de la GR en el tractament de la sintaxi de la concordança del participi romànic. La superioritat es manifestaria tant en la dimensió diacrònica (Capítol V) com en la comparació amb diverses propostes, relatives sobretot a la sincronia però també al procés d'adquisició del llenguatge, emmarcades en la Gramàtica Generativa Transformacional (Capítol VI). El capítol VII, per fi, presenta una reformulació que simplifica algunes de les condicions formals emprades en els capítols precedents, així com una sistematització conforme a l'estratègia inicial/final d'aplicació d'aquestes condicions (vegeu el concepte d'estratègia tot seguit) o, per contra, al seu caràcter global. Aquesta ordenació aparentment una mica erràtica dels capítols del llibre té una lògica molt clara: d'entrada se'ns ofereix una visió panoràmica dels primers plantejaments de la qüestió, els plantejaments historicistes; a continuació, els dos capítols següents preparen el lector no familiaritzat amb la GR per tal que pugui seguir i valorar la

1. La caracterització de la concordança del PP (participi passat) en català que ens dona Loporcaro és un clar exemple de la tasca, també ingent, que ha d'haver suposat la recollida d'informació mitjançant consulta bibliogràfica. L'autor ha consultat almenys Fabra, Alcover, Griaia, Badia, Jané, Marvà, Solà, Blasco Ferrer, Bonet / Solà, Wheeler, Veny, Hualde, Cortés, Smith, Alsina, Rigau i Van Gelderen. Que jo sàpiga, potser únicament li faltaria Muxí (1996).

sistematització descriptiva que constitueix la part central i de més gruix del llibre i, per acabar, en els tres capítols finals es desplega i refina l'argumentació a favor de la idoneïtat de la GR a l'hora d'explicar el funcionament de la variació observada en els àmbits suara esmentats.

La ressenya a partir d'aquí ressegueix els capítols de l'obra i n'extreu primer la temàtica diacrònica, després la temàtica descriptivoteòrica (sincrònica) i, finalment, la temàtica relativa a la comparació de marcs teòrics.

1. La temàtica diacrònica

Quant a la dimensió diacrònica, el capítol I, fent-se ressò de les diverses intepretacions historicistes de la concordança del participi, documentades amb profusió de cites dels autors clàssics i amb tota l'exemplificació necessària, deixa ben clar que conforme a la idea bàsica d'aquesta tradició (Diez, 1843; Bastin, 1889; Haas, 1909; etc.), la presència de concordança del participi amb l'objecte directe (OD) a les perífrasis formades pel verb *habere* + *participi passat* (PP) (participi perfectiu passiu en llatí) és senyal de la perdurabilitat de la construcció resultativa llatina, i la seva absència (i.e. PP invariable), de la gramaticalització de la perífrasi verbal en qüestió. Loporcaro mostra amb diferents arguments la fragilitat d'aquesta idea. Raona, per exemple, què comporta l'inconvenient d'haver d'assumir, contra el que els fets apunten, l'existència de dues construccions de semàntica diferent per a totes aquelles varietats que presenten concordança opcional. Encara seria pitjor la cosa per a aquelles varietats (l'«altamurano», el «corese», el «calabrese» septentrional, etc.) que tenen concordança obligatòria ja que conforme a la lògica de la idea bàsica, s'hauria d'admetre que aquestes varietats no tenen veritables perfectes compostos ni construccions transitives normals, o, més ben dit, no resultatives (com la que tindríem amb una forma verbal simple), amb els temps perifràstics amb *habere*. Naturalment, conclusions com aquestes no semblen desitjables. No són tampoc sostenibles i així ens ho demostra l'autor: addueix, per exemple, el fet que aquestes varietats tinguin perífrasis formades per *habere* i un PP amb verbs intransitius com a prova que tenen perfectes compostos; afegeix, a més, que no és tampoc el cas que l'absència de concordança signifiqui automàticament la presència d'una forma perifràstica perfectiva gramaticalitzada. Així, en els dialectes «ticinesis», ocorre que a les construccions resultatives s'hi dona tant la presència com l'absència de concordança segons que l'aparició de l'OD sigui prePP o postPP, respectivament.

A més de la idea bàsica de la tradició romanística, són també objecte de crítica les idees auxiliars, per dir-ho així, que solen acompanyar-la. Una és la de la doble correlació entre la selecció de l'auxiliar *esse* ('ser') i la presència de concordança, d'una banda, i entre la selecció d'*habere* i l'absència de concordança, d'una altra banda. El problema és que aquesta doble correlació és lluny de ser perfecta si s'amplia a bastament la base empírica a considerar. Un cop ampliada, argüeix Loporcaro, ja no resulta lícit recórrer a la selecció d'un o altre auxiliar per explicar la presència o absència de concordança. En efecte, arreu, però especialment al llarg del capítol IV, surten a la palestra varietats lingüístiques que desmenteixen aquesta pretesa correlació. De fet, potser l'única varietat que la compleix a la perfecció, amb concordança si l'auxiliar és *esse* i absència de concordança si l'auxiliar és *habere*, és el «soprasilvano», que si ho fa, és més, a l'absència excepcional de clítics d'objecte directe. Quan aquests elements existeixen, és a dir, en general, el més freqüent és la coocurrència de la concordança de participi amb l'auxiliar *habere* (*Les he amagades*): tenim aleshores les varietats en què la correlació és gairebé perfecta —tret d'aquest cas (*Les he amagades*), hi ha concordança amb l'auxiliar *esse* i no n'hi ha amb l'auxiliar *habere*—, com ara l'italià estàndard, els dialectes gal·loitàlics, el sard «logudorese», etc. Ja no compleixen la correlació ni de lluny varietats com el català (de forma més flagrant si és mallorquí actual, per la més gran ocurrència del patró concordat), que mostra que amb *habere* com a auxiliar en exclusiva la concordança de participi és possible. I no la respecten tampoc totes aquelles varietats, usuals al centre i sud d'Itàlia, en què la concordança de participi o la seva absència es produeix amb independència que en uns casos, per a alguns temps

i/o persones del paradigma, hi hagi variació lliure de l'auxiliar i en uns altres casos hi hagi un patró mixt determinat pel temps verbal o, en la conjugació d'un determinat temps, per la persona.²

L'altra idea auxiliar apella a una altra pretesa correlació segons la qual els OD avantposats a la forma verbal són inductors de concordança amb el participi i els OD postposats, per contra, no hi concorden. Els diferents tipus d'OD avantposats són, però, per Loporcaro una classe espúria. Més encara, respecte de la correlació es llegeix el següent: «Enunciata in questi esatti termini [els veurem tot seguit], non è questa la situazione di *nessuna* varietà romanza (popolare) contemporanea.» (p. 13). El problema, però, és que aquesta taxativa afirmació de Loporcaro —la cursiva és seva— no té la validesa general pretesa:³ els «esatti termini» pretesament inexistents configuren part del patró de concordança del participi que segueixen encara molts parlants mallorquins adults (jo mateixa, per exemple).⁴ D'acord amb aquests «esatti termini», no hi ha efectivament concordança amb l'OD postposat (*He vist sa casa*) i n'hi ha (o n'hi pot haver) amb l'OD avantposat en qualsevol de les formes següents: OD clíctic pronominal (*Les he vistes*), OD pronom relatiu (*Ses cases que he vistes*), OD emfasitzat (*Sa CASA he vista*) i OD interrogatiu (*Quina casa has vista?*).⁵

Loporcaro encara passa revista a altres recursos explicatius que ha fet servir la tradició: als que apellen a la lògica, la psicologia o l'analogia; als que apellen a la fonètica i als que apellen a la semàntica. En tots aquests casos, l'encert de la crítica que fa Loporcaro és fora de dubte. Es tracta sempre de recursos *ad hoc* desproveïts de força explicativa, com salta a la vista si es mira d'aplicar-los més enllà del cas particular que pretenen explicar. Per acabar, el capítol fa referència a un enfocament relativament nou, el de la tipologia aplicada a la diacronia, per fer-nos veure que els resultats encara hi són magres o fins i tot forassenyats (els de Körner 1982, per exemple).

Hi ha una altra al·lusió a la connexió entre la tipologia sintàctica i la diacronia al capítol II (p. 37-38). L'autor, seguint La Fauci (1988, 1991), assumeix que els canvis diacrònics que porten a

2. La descripció del patró d'auxiliació de l'«altamurano» (p. 65), un d'aquests sistemes mixtos, presenta un error a la nota 8 de la mateixa pàgina: la cel·la de la taula que determinen les coordenades aIII ha de posar E (per *esse*) en comptes d'H (per *habere*). Només així resulta coherent la informació de la nota amb la del text principal, a saber, obligatorietat de l'auxiliar E a la tercera persona del singular del perfet d'indicatiu dels verbs inacusatius. Deixant de banda aquest error, i a tall d'il·lustració d'un d'aquests sistemes mixtos, no és sobrer apuntar que en «altamurano», l'obligatorietat d'E en el cas comentat s'acompanya de variació lliure E/H per a totes les altres persones del perfet d'indicatiu dels verbs inacusatius. Seguint en el mateix temps verbal, però considerant els verbs inergatius (vegeu els conceptes 'inacusatiu' i 'inergatiu' més endavant en el text principal), el patró és de variació lliure E/H per a totes les persones tret de la tercera del plural, que només accepta H. Respecte als altres dos temps perfectius de què disposa aquesta varietat, s'assenyala que per al plusquamperfet d'indicatiu l'auxiliació E/H és absolutament lliure a totes les persones mentre que per al plusquamperfet de subjuntiu hi ha contrastos semàntics segons que aparegui un o altre auxiliar.

3. Es diria que aquí l'autor ha donat per garantida la representativitat absoluta de la variació italiana: a la pàgina 14 ens diu que entre els dialectes italians actuals no n'hi ha cap que presenti concordança de participi amb el relatiu sense presentar-la també amb l'OD nominal i que la no-concordança amb l'OD nominal coocorre amb la no-concordança amb el relatiu. El lector interessat pot comprovar que les coocurrències constatades en el si de la variació italiana són la realització de dues de les tres possibilitats permeses per la implicació a (i) i que el patró mallorquí seria justament la possibilitat restant (vg. nota 19):

(i) concordança del PP amb l'objecte nominal → concordança del PP amb el relatiu

Sembla, doncs, que en aquest cas tenim una implicació factual (i.e. observada en els fets) que li ha passat per alt a Loporcaro.

4. Seguint Badia (1962: 252), Loporcaro (p. 16) diu que en català no hi ha concordança del PP amb el pronom relatiu. Vegeu més endavant (en el text principal i a la nota 19 d'aquesta recensió) el comentari sobre el tractament del català (estàndard?) i la varietat mallorquina.

5. Al llarg d'aquesta ressenya, la il·lustració dels diversos patrons de concordança es fa generalment en català, amb la qual cosa les oracions en aquest català il·lustratiu sovint resulten malformades en català de veritat. El context sempre adverteix prou clarament, però, com s'han d'interpretar els exemples.

l'expansió de l'auxiliar *habere* amb la consegüent retracció de l'auxiliar *esse* i a la restricció progressiva de la concordança de participi expressen la mateixa deriva estructural. Concretament, la situació protoromànica seria de tipus actiu/estatiu (o d'intransitivitat escindida o «split-S», que també diuen en anglès),⁶ cosa que vol dir que hi hauria dues menes de subjecte intransitiu, els que a més d'aquesta relació tenen dins l'oració la d'OD ([+ex objecte]) i els que no la tenen ([−ex objecte]). Aquesta característica en un moment determinat entraria en conflicte amb l'orientació nominativa que expressa l'ordre SVO que s'hauria anat generalitzant i d'aquí la progressiva demolició del sistema que feia concordar el PP amb els objectes, inclosos els subjectes [+ex objecte]. Se m'ocorren, però, dues objeccions a aquest plantejament: ¿com és que l'italià (estàndard) segueix fidel a la intransitivitat escindida, reflectida en la perdurabilitat del doble sistema d'auxiliació, quan és el cas que pel que fa a l'ordre de constituents és perfectament comparable a l'espanyol (o encara més, al català: VSO no és gairebé possible ni en català ni en italià i sí que ho és en espanyol)?; ¿i com és que l'ordre de constituents (fent abstracció de les dislocacions a la perifèria oracional) dona més joc en espanyol, la varietat més innovadora, que no pas en català o en italià?⁷

La diacronia centra tota l'atenció encara del capítol V, un capítol molt breu (p. 191-199) que té com a objectiu dissenyar una perspectiva històrica en la qual emmarcar els fets i les anàlisis presentades en el capítol IV. Primer considera, amb més deteniment que en el capítol I, les característiques sintàctiques i semàntiques de la perífrasi llatina *Habeo + OD + participi perfectiu passiu*. Així, comenta d'entrada que, a diferència de les perífrasis perfectives de forma *Sum + participi perfectiu passiu* que en llatí ja eren formes gramaticalitzades de temps perfectes passius (*clausus est*) o deponents (*oblitus est*), la perífrasi amb *habeo*, com ja s'ha dit, era una construcció resultativa amb tres característiques que no perviuen en les perífrasis corresponents romàniques: tenia una lectura possessiva, podia ocórrer només amb un participi de verb transitiu i consentia que el subjecte de *habere* i el del participi no fossin coreferents (com als exemples *qui habet curam peregrinorum deputatam*, *Habeo cultellum compratum*). A continuació, Loporcaro, mitjançant una anàlisi a la manera de la GR, mostra que en llatí la concordança de participi la controlaven els arguments nominals amb funció d'OD (assumint, és clar, l'anomenada hipòtesi de la inacusativitat. Vegeu més endavant). També es passa revista a les principals fites cronològicospacials del canvi diacrònic. La conclusió, conforme al dictat clàssic de la dialectologia i justificada *grosso modo* més que no pas exhaustivament —només es fa ús d'algunes de les condicions estructurals proposades al capítol anterior—, és que hi ha una correspondència molt estreta entre la variació sincrònica actual i les vicissituds diacròniques.

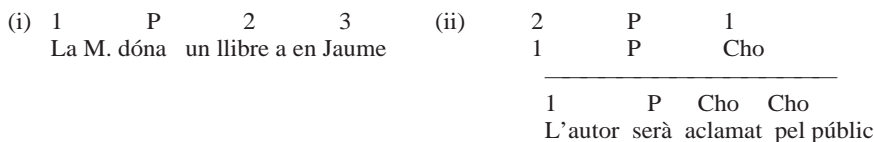
2. La temàtica descriptivoteòrica

Per tal de poder seguir endavant en la ressenya crítica i abordar ara la temàtica descriptivoteòrica, caldrà sintetitzar el contingut dels capítols II i III, on es presenta, com ja s'ha dit, l'abecé de la GR i s'aplica a la descripció del funcionament de la concordança en un cas particular, el del «bonorvese».

6. En el llibre, per un error considerable atribuïble en primera instància a La Fauci, es parla de «ergativitat scissa» (p. 37 i nota 13 de la mateixa pàgina) quan el concepte pertinent és sens dubte el d'intransitivitat escindida. Les escissions que fan que es parli d'ergativitat escindida no tenen a veure amb el caràcter actiu o inactiu dels subjectes de les oracions intransitives, sinó amb el caràcter passat/perfectiu vs. no passat/imperfectiu, amb les jerarquies de persona, etc.

7. Pel que fa encara a les connexions de l'obra amb la tipologia, potser no hauria estat de més tampoc que Loporcaro esmentés que és a la tipologia on cal anar a buscar el precedent de l'establiment d'implicacions. En un altre sentit, cal dir que Loporcaro està en general atent (vg., però, les notes 3 i 28 d'aquesta ressenya) a la diferència entre les implicacions que ho són per necessitat conceptual («implicacions formals», en diu ell) i les implicacions que ho són per la distribució de les dades a la realitat empírica («implicacions factuais», en denominació meua). En relació amb aquestes darreres, a més, Loporcaro es fixa com a objectiu cercar la propietat subjacent que doni compte d'aquesta distribució.

La GR treballa amb *relacions (o funcions) gramaticals*: subjecte, OD, objecte indirecte (OI), predicat, etc. En els diagrames relacionals aquestes relacions gramaticals s'expressen numèricament: 1 correspon al subjecte; 2, a l'OD, 3 a l'OI, i P, al predicat. Així, el diagrama relacional corresponent a *La Maria dóna un llibre a en Jaume* seria (i). No totes les oracions, però, són així de simples: no totes poden ser caracteritzades *en un sol estrat (o monoestratalment)*. En efecte, per la intervenció de certs processos sintàctics (com ara la passivització), un argument pot ser detentor de més d'una relació gramatical. El diagrama corresponent a una oració passiva com ara *L'autor serà aclamat pel públic* seria el de (ii):

El que ens diu aquest diagrama és que inicialment *el públic* és el subjecte del predicat *aclamar* i que *l'autor* és l'OD. El subjecte inicial, però, deixa d'exercir la seva funció que és assumida per l'altre argument. Aquest darrer, es diu, posa en *chômage* el primer. Dit altrament, *el públic* en el segon estrat de la representació és un *chômeur*, 'Cho' en el diagrama, perquè la funció de subjecte la hi ha manllevada *l'autor*. Una passiva, a més de pluriestratal, es considera en GR pluripredicativa (predicats *aclamar* i *ser* a (ii)). En una frase pluripredicativa, l'activació d'un predicat que no sigui l'inicial fa que el predicat precedent esdevingui 'chômeur' pel fet que en un mateix estrat no hi pot haver dos elements amb la mateixa relació. El traç discontinu del diagrama representa justament els dos sectors predicatius esmentats. Un sector predicatiu és, doncs, el conjunt dels estrats en què un determinat predicat fa la funció P. El caràcter pluripredicatiu, segons la GR, és característica de qualsevol oració en què hi hagi més d'un element verbal. Així, si a *El públic aclamava l'autor* tenim una oració amb un sol sector predicatiu (i un sol estrat), a *El públic ha aclamat l'autor* en tindríem dos, de sectors predicatius (i dos estrats; a diferència d'una passiva com la de l'exemple, que tindria dos sectors predicatius i tres estrats).

Hi ha d'altres posicions i anàlisis lligades a aquest model que són imprescindibles per a la comprensió plena de la síntesi descriptiva posterior i de la demostració de la superioritat teòrica de la GR en el tractament de la concordança de participi. Com a mínim, cal tenir present que en GR, d'ençà de Perlmutter (1978), que segueix de fet certes intuïcions rastrejables en la tradició gramatical romànica, se sosté que els verbs intransitius poden ser de dues classes, *inergatius* (en italià conjugats amb l'auxiliar *avere*) o *inacusatius* (en italià conjugats amb l'auxiliar *essere*). Aquestes i d'altres característiques diferencials, avui prou conegudes, s'expliquen en GR assumint que els verbs inacusatius (*arribar, venir, etc.*) tenen en el primer estrat un argument 2 que esdevé 1 per un procés d'avançament sintàctic (que acosta les oracions inacusatives a les passives), mentre que els inergatius (*ballar, córrer, jugar, etc.*) tenen un argument 1 que es manté 1. No es pot perdre de vista tampoc l'anàlisi de la GR segons la qual els clítics acusatius no reflexius veuen cancel·lada la relació 2 amb què compten en el primer estrat sense que per això esdevinguin *chômeurs* per tal com no hi ha cap altre element que assumeixi la relació 2. Això fa que una oració com ara *Les he venudes* sigui «finalment intransitiva».

El contingut dels dos paràgrafs precedents és un resum de part dels capítols II i III, més orientat potser que l'original mateix cap a la casuística particular de què tracta l'obra. I això és un retret que faríem a Loporcaro. Certament, en segons quins punts, trobo que Loporcaro no s'hauria d'haver limitat a presentar succintament l'anàlisi assumida, sinó que l'hauria d'haver justificada. Això és més necessari com menys usual o coneguda sigui l'anàlisi en qüestió i com més crucial sigui per a la proposta que es presenta. En aquesta línia, m'atreveria a dir que així com la justificació de la distinció entre inergatius i inacusatius és prescindible perquè és prou fonamentada i coneguda ac-

tualment,⁸ és en canvi objectable la falta de justificació de l'anàlisi segons la qual a *L'hem conegut/coneguda* tenim una oració amb intransitivitat final. Mitjançant aquesta anàlisi, mancada de fonamentació en el text,⁹ Loporcaro distingeix la construcció transitiva amb SN lèxic (i.e. no clíctic pronominal) que tenim a *He planxat el cobrellit* de la construcció amb clíctic, *L'he planxat*: totes dues tenen 2 (OD), però només la primera el conserva fins al final; la segona veu cancel·lada la relació 2 i és doncs intransitiva a l'estrat final. Francament, com que la intransitivitat final resulta clau en la proposta de Loporcaro —és la segona de les set condicions estructurals que veurem tot seguit—, sembla que no hauria estat sobrera una justificació d'aquesta anàlisi.

També seria benvinguda una fonamentació més gran per a l'anàlisi que s'ofereix de les construccions amb reflexius indirectes d'oració (inicialment) transitiva (*Les noies s'han regalat (els) llibres*) i d'oració intransitiva (*Els nois s'han mentit*), així com de les construccions «transitives amb reflexiu pleonàstic» (*En Joan s'ha menjat la sopa*), d'acord amb la terminologia italiana tradicional, «antipassives» en la de Loporcaro (vg. nota 11). En el primer cas (*Les noies s'han regalat (els) llibres*), tornem a acabar amb una oració intransitiva a l'estrat final perquè l'argument 2 inicial (*(els) llibres*) esdevé *chômeur* en produir-se un *avançament* d'1,3 a 1,2; després n'hi ha un altre d'1,2 a 1. En el segon (*Els nois s'han mentit*), l'element nominal és un 1,3 inicial que passa a 1,2 i finalment a 1.¹⁰ En el tercer (*En Joan s'ha menjat la sopa*), finalment, la conversió inicial és d'1 en 1,2 però, a diferència del segon, i com en el primer cas, aquí és gràcies a un 2 *chômeur (la sopa)*.¹¹ I és que a falta d'una fonamentació independent, les anàlisis poden semblar *ad hoc*. Això no vol dir, és clar, que no sigui lícit anar a buscar propietats subjacents comunes a aquelles construccions que sent diferents superficialment presenten sempre un mateix capteniment respecte de la concordança de participi. Ara bé, és desitjable i convenient disposar si més no d'una altra motivació per a la propietat proposada, a més de la requerida pel comportament respecte de la concordança.

Feta aquesta precisió, cal dir que l'estratègia de la cerca de propietats subjacents comunes i diferents, Loporcaro l'explota exemplarment. L'aplica primer a petita escala (Capítol III) i es concentra en tres varietats representatives i concretament en el «bonorvese», que representa una situació a mig camí entre l'italià (amb molta concordança) i el francès (amb molt poca). Examina en aquestes varietats el funcionament de la concordança en diverses construccions: a les tres esmentades suava, a la construcció amb un OD clíctic (*Les he vist/vistes*), a la construcció causativa (*Les he fet/fetes venir avui*), a la construcció amb reflexiu indirecte transitiva (inicialment), amb clíctic —cancel·lat com

8. La justificació de la distinció entre els verbs inergatius i els inacusatius ocupa aproximadament dues pàgines, la meitat de la secció 2 (p. 33-37) del capítol 2 dedicada justament a la presentació de la GR.

9. Loporcaro diu simplement a la seva nota 4 (p. 42): «La cancellazione della RG attribuita ai clittici romanzi è stata originariamente proposta da D. Perlmutter (v. Rosen 1990a: 438).»

10. S'ha de dir que per a la primera de les dues construccions s'adueix un argument a favor de la conversió d'1,3 en 1, 2, a saber, la inacceptabilitat de la passiva amb aquestes construccions: **Dues cartes s'han estat escrites per la Maria* (cf. *La Maria s'ha escrit dues cartes*). En efecte, si el 2 inicial esdevé *chômeur*, la passiva resulta impossible (p. 47-48; vegeu la representació d'una passiva a (ii) del text principal d'aquesta ressenya). Quant a l'atribució de dues relacions a un argument, cal dir que aquesta és la manera, en el marc de la GR, d'expressar la reflexivitat. De l'argument que queda amb dues relacions, se'n diu multirelacionat («multiattaccato», al llibre). Això també s'esmenta, ni que sigui breument (p. 45).

11. L'anàlisi de l'últim dels casos és la més precària de totes ja que l'argumentació que s'adueix a la nota 23 (p. 53) equipara aquesta construcció de «reflexiu pleonàstic» a l'antipassiva, fins al punt que Loporcaro l'anomena sistemàticament així mateix, «antipassiva», al llarg del llibre. La idea, però, segons que s'explica en aquesta nota no és de Loporcaro sinó de la Fauci (1984). Sigui com sigui, el cas és que l'equiparació en qüestió no és sostenible de cap manera. Una antipassiva, construcció freqüent a les llengües ergatives, comporta la intransitivització d'un predicat. Presenta aquestes característiques: una marca morfològica en el verb, l'argument agent en format absolutiu en comptes d'ergatiu i pacient opcional, que si es realitza ha de ser com a oblic. Amb poques paraules, res a veure amb la construcció que comentem. Basti notar la agramaticalitat de **En Joan es beu*, **La Maria es menja*, etc., o la manca de marca d'oblic en el pacient, que és a més obligatori: *La Maria es menja* **(la galeta)*, **La Maria es menja {a/de/amb} la galeta*.

a 2— (*La Marta se les ha regalat/regalada/regalades*) o amb un nominal 2 *chômeur* (*La Júlia s'ha regalat/regalada/regalades les entrades*), a la inacusativa (*La mestra no ha tornat/tornada*), a la construcció amb reflexiu pleonàstic (*La Maria s'ha menjat/menjada/menjats els plàtans*), a la passiva perifràstica (*La prova ha estat/estada acceptada*) i pronominal (*La prova s'ha acceptat/acceptada*), i a la impersonal (arreu sense concordança amb el verb invariable: *Ha caigut cadires*). Sobre aquesta base de varietats lingüístiques i construccions aïlla cinc condicions estructurals relatives al controlador de la concordança de participi: 2 inicialitzat pel PP, el primer 2, no *chômeur*, intransitivitat final i és un 2.

Quant a les condicions que el controlador sigui un 2 inicialitzat pel PP i que sigui el primer 2, convé saber el següent:¹² un 2 inicialitzat pel PP és un 2 seleccionat semànticament per aquest PP, i.e. és un 2 argument del PP. Compleix aquesta condició *el diari* a la frase *He comprat el diari*, i no la compleix *el diari* a la frase *He volgut comprar el diari*, perquè aquí *el diari* no és argument de *volgut* sinó de *comprar*, que és per això el seu «inicialitzador». La condició de ser el primer 2 la compleix aquell 2 que aparegui en primer lloc a partir de l'estrat inicial (aquest inclòs). És un primer 2 el clític OD de l'oració *Se'l regalarà* (*, el llibre*) ja que apareix a l'estrat inicial mentre que el clític *se* tot i ser 2 segons l'anàlisi comentada més amunt no és pas el primer ja que no apareix fins al segon estrat.

Amb aquesta col·lecció de condicions poden caracteritzar-se les diferències, pel que fa a la concordança del participi, que s'observen entre l'italià, el «bonorvese» i el francès. L'italià, per exemple, la varietat menys restrictiva (més conservadora), ha de complir les dues últimes (intransitivitat final i és un 2); el «bonorvese» les ha de complir totes llevat de la primera (2 inicialitzat pel PP) i, finalment, el francès, que les ha de complir totes.¹³

A continuació, ja a l'inici del capítol central del llibre (Capítol IV), Loporcaro, sobre el detall del comportament de l'italià, el «bonorvese» i el francès en cinc construccions d'entre les utilitzades al capítol III, es proposa escatir, per via deductiva, si la gradació en ordre creixent de restrictivitat expressada per les condicions que s'apliquen en cada cas pot ser completada amb condicions intermèdies. Ens mostra que efectivament és possible: entre les dues primeres de la llista de cinc anterior n'hi posa dues. Surten així set condicions que van numerades de tal manera que queda clarament expressada la gradació de la restrictivitat ja que una varietat poc restrictiva és la que en té prou amb una (o més) de les condicions numèricament més baixes, mentre que la varietat més restrictiva) com ara el francès, haurà de complir des de la primera a la setena i última de les condicions. Més exactament encara, en una varietat lingüística en què s'apliqui la condició *n* s'hi aplicarà també la condició *n-1*, sigui per la relació d'implicació formal que mantenen certes condicions, sigui per la implicació factual que mantenen certes altres.¹⁴ Tot plegat la llista de condicions és aquesta: és un 2 (condició I), intransitivitat final (condició II), no *chômeur* (condició III), el primer 2 (condició IV), un 2 P inicial (condició V), el 2 P-inicial del PP (condició VI), 2 inicialitzat pel PP (condició VII).

12. Les tres últimes condicions, a saber, no *chômeur*, intransitivitat final i és un 2, amb la informació subministrada fins aquest punt de la ressenya, han de ser entenedores directament.

13. De fet, la condició que el controlador sigui el primer 2 queda subsumida en la condició que el controlador sigui el 2 inicialitzat pel PP, ja que un 2 inicialitzat per un PP és sempre el primer 2 d'aquest PP. Les situacions de subsumpció, Loporcaro les fa notar sempre. A tall d'exemple, noteu que la condició que el controlador sigui el 2 inicialitzat pel PP exclou la concordança del PP causatiu: en francès, d'acord amb la vigència de la condició en qüestió a la llengua, és malformada *(A) *la Maria l'he feta plorar*.

14. La distinció entre implicacions formals i factuais no queda clara fins a la revisió/reformulació que es presenta a l'últim capítol. Penso que la tasca del lector es veuria facilitada si la revisió/reformulació final es limités a sistematitzar les condicions proposades segons l'estrat en què incideixen i si la distinció que comentem, en canvi, quedés introduïda a les conclusions del capítol IV. En aquest apartat de conclusions (vg. capítol IV, § 12), que Loporcaro mateix pretén que sigui consultable independentment —així ho diu a la p. XII de la introducció—, potser hi caldria, juntament amb el quadre d'il·lustració de les condicions, una caracterització explícita i conjunta de totes elles, incloses les afegides a les set que se situen escalarment (2 transitiu, no multirelacionat, per exemple; vegeu la nota 15 d'aquesta ressenya).

Les condicions encara no definides aquí són les de ser un 2 P-inicial (a la proposició) (condició V) i la de ser el 2 P-inicial del PP (condició VI). La condició V (ser un 2 P-inicial) exigeix que 2 aparegui a un estrat inicial. Noteu que un 2 pot ser el primer 2 sense ser P-inicial de manera que la condició de ser el primer 2 és menys restrictiva que la de ser un 2 P-inicial, és el primer 2 sense ser un 2 P-inicial el que apareix a la frase *La Mireia es mentia* en l'anàlisi que en fa la GR segons que s'ha comentat més amunt. Finalment, la condició de ser el 2 P-inicial del PP requereix que 2 aparegui a l'estrat inicial del sector predicatiu corresponent al PP. A la frase *La solució no ha estat proposada encara*, respecte del PP del verb (*proposada*), *la solució* és un 2 P-inicial; no així, però, respecte del PP de l'auxiliar (*estat*) ja que al sector predicatiu de l'auxiliar no hi arriba cap 2, com pot inferir-se de la representació (ii).

A més de les set condicions col·locables en una escala de restrictivitat progressiva des de la I a la VII, Loporcaro ha d'introduir, al llarg del capítol IV, altres condicions no integrables en l'escala en qüestió (ja que en general qualifiquen varietats no contigües de l'escala). Són les següents: 2 transitiu, 1 final, no multirelacionat, únic 2.¹⁵

La resta del capítol mostra que per a cada punt de la gradació hi ha varietats lingüístiques disponibles, amb la qual cosa es completa, fins arribar a vuit varietats, la nostra escala de partida, la que portava de l'italià al francès passant pel «bonorvese»: entre l'italià i el «bonorvese» s'hi intercala un graó (amb diverses varietats, entre les quals, el milanès en seria un exemple); entre el «bonorvese» i el francès se n'hi intercalen dos (també amb diverses varietats entre les quals en són una mostra per graó el «perginese» i el «grizzanese»); més enllà de l'italià s'hi posa un graó encara menys restrictiu (només s'hi aplica la condició I; l'il·lustra l'«altamurano») i, finalment, mitjançant la condició que el controlador sigui un 1 final, es posa un altre graó, que, representat per l'espanyol, seria la manifestació d'una restrictivitat en certa manera superior a la que s'observa en francès.¹⁶

El lector atent, amb la informació subministrada fins aquí —o més còmodament encara, amb l'ajut del quadre resum que apareix en el llibre (p. 188)—, podria comprovar (més enllà del que explícitament s'ha consignat aquí en el text i notes) que aquestes condicions regulen la presència i l'absència de concordança del PP a les diverses construccions implicades.

15. La condició que el controlador de la concordança sigui un 2 transitiu impedeix, per exemple, que hi hagi concordança de participi amb els verbs inacusatius: presenten un 2 que no és transitiu sinó intransitiu.

La condició que el controlador sigui 1 final impedeix la concordança del PP amb els clítics objecte, que veuen cancel·lada la seva relació 2 inicial però no són, és clar, 1. Respecta aquesta condició la concordança del PP de les passives tant a les simples (*La prova va ser criticada*) com a les causatives passives (*La presó va ser feta construir el segle passat*). Noteu que amb la condició VII (2 inicialitzat pel PP), que serveix per caracteritzar el francès, la concordança del PP queda prohibida en el segon cas i és obligada en el primer, tal i com s'observa justament en aquesta llengua. Vegeu la nota següent per a l'espanyol.

La condició que el controlador no sigui multirelacionat (vg. nota 10) impedeix la concordança del PP amb els nominals coindexats amb els reflexius. Per aquesta condició serien malformades **La nena s'ha mirada* (reflexiu directe), **Els nens s'han mentits* (reflexiu indirecte inergatiu), **La professora s'ha enviada uns documents* (reflexiu directe transitiu), *La clienta s'ha menjada la sopa* (reflexiu pleonàstic), *La senyora s'ha empiçada* (reflexiu impropri). La terminologia és la de Loporcaro que, com ja s'ha comentat a la nota 11, prefereix, incorrectament, el nom d'antipassiva per a la penúltima construcció.

La presentació de la condició que el controlador sigui l'únic 2 ens faria considerar uns fets que només afecten el «soprasilvano», de manera que no resulta pertinent considerar-la aquí.

16. De fet, en la presentació de Loporcaro, queda finalment clar (al capítol VII especialment) que la condició que el controlador sigui un 1 final no és tanmateix la vuitena de l'escala ja que no és el cas que tot el que queda prohibit per l'aplicació de la condició VII (i, doncs, de totes les altres) quedi prohibit per aquesta altra condició. En efecte, aquesta condició, vigent en espanyol, impedeix correctament la concordança amb un OD clíctic en aquesta llengua (esp. **La he vista*), una concordança que es dona en francès (*Je les ai repeintes*); per contra, però permet la concordança amb el participi del verb auxiliar d'una construcció causativa passiva en espanyol (esp. *Esta cárcel fue hecha construir el siglo pasado*), que és impossible, en canvi, en francès, tal i com mana la condició VII (2 inicialitzat pel PP) que hi veigés.

Així, si agafem la condició VI (el controlador és el 2 P-inicial del PP), que en la proposta de Loporcaro és justament la condició escalar que —suplementada amb algunes altres que de seguida veurem— s'aplica en català, podem comprovar com, en efecte, la condició VI bloqueja la concordança en unes construccions i la permet en unes altres. Entre els casos en què, donada la condició VI, no hi pot haver concordança, tenim el cas del PP del verb auxiliar d'una passiva (**La prova ha estat admesa*); les construccions amb reflexiu indirecte inergatives (**La Rosa s'ha somriguda*) o inicialment transitives (amb clíctic acusatiu i concordança amb el subjecte final: **L'Alicia se les ha regalada*; o amb 2 *chômeur* i concordança amb el subjecte final: **La Cesca s'ha regalada els llibres*), i les de reflexiu pleonàstic (**La Marta s'ha menjada les croquetes*). Entre els casos de concordança no bloquejada per la condició VI, hi hauria aquells en què efectivament n'hi ha obligatòriament, com ara en el cas del PP de la passiva (*La prova ha estat admesa*) o opcionalment,¹⁷ com en el cas del PP dels verbs causatius (de percepció i modals) amb el seu 2 inicial (*Les han fetes plorar*; *Les han fetes cantar*, *L'he sentida cantar*, *L'he volguda cantar*)¹⁸ i en el del PP amb els clítics inicialitzats pel PP mateix (*Les he amagades*).

Hi ha però altres casos en què la condició VI no aconseguiria impedir la concordança quan és el cas que en català (no mallorquí) hi és impossible. Són mostra de PP no concordats que per la condició VI podrien concordar, els PP de les oracions transitives amb els OD no clítics (**He amagada la solució*), els PP de les oracions inacusatives (**La Joana no ha vinguda*), els de les oracions reflexives (**La Mireia s'ha pentinada*), els de les reflexives impròpies —seguint la terminologia de Loporcaro— (**La Carme s'ha empenyada*) i els de les construccions amb reflexiu indirecte que són inicialment transitives respecte del 2 *chômeur* que contenen (**S'han enviada la carta*). Intervenien aleshores altres condicions, unes implicades factualment per la VI, en ser condicions (no implica formalment) que corresponen a graons més baixos de l'escala, i d'altres de les afegides a aquestes set condicions escalars (2 transitiu, 1 final i no multirelacionat; vegeu la nota 15). En efecte, noteu que amb la condició II (intransitivitat final) i III (2 no *chômeur*) es prediu correctament la inviabilitat de la concordança del tipus **He amagada la solució* i **S'han enviada la carta*, respectivament. Resten, doncs, els casos il·lustrats per tres exemples: **La Joana no ha vinguda*, **La Carme s'ha empenyada* i **La Mireia s'ha pentinada*. Com és evident (vg. nota 15) no ens queda sinó apel·lar a la condició que el controlador sigui un 2 transitiu per blocar **La Joana no ha vinguda* i a la condició que no hi hagi multirelació per evitar **La Carme s'ha empenyada* i **La Mireia s'ha*

17. Loporcaro tracta els casos de concordança possible però no obligatòria com a manifestació de l'aplicació opcional d'una determinada condició. D'acord amb la lògica de la seva proposta, una condició d'aplicació opcional ha de ser més restrictiva que les que s'apliquen obligatòriament: és així com s'aconsegueix que la primera bloquegi la concordança allà on altrament (i.e. si no s'apliqués la condició restrictiva opcional) n'hi hauria. D'aquesta manera, l'opcionalitat de la concordança del PP de construccions causatives i similars així com la del PP respecte de l'OD clíctic s'entén com el resultat de l'aplicació de la condició que el controlador sigui un 1 final. Efectivament, aquesta condició (1 final), que seria optativa en català i obligatòria en espanyol, redueix l'aparició de la concordança de participi a les passives.

18. Cal dir que en l'anàlisi que fa Loporcaro, les construccions causatives (o de verbs de percepció) sempre tenen un 2P-inicial en el sector predicatiu del PP causatiu (o de percepció): es tracta del 2 del predicat subordinat, que sempre es manté com a 2 en el sector predicatiu del verb causatiu/perceptiu (*Les hi he fetes donar*, *Les he fetes donar*, *Les he sentides cantar* (, *les cançons*)) o del 2 que és resultat de l'avançament a 2 de l'1 inicial absolut (del predicat subordinat) quan s'arriba al sector predicatiu del causatiu/perceptiu (*Les he fetes plorar*, *Les he sentides cantar* (, *les noies*)). Pel que fa a les construccions amb verbs modals, en la terminologia de Loporcaro, la cosa és més senzilla: només en el cas que el predicat subordinat tingui 2, arriba un 2 al sector predicatiu del P modal (cf. *Vol dormir* i *La vol veure*).

El lector ben informat, mitjançant els exemples utilitzats aquí, haurà pogut concloure que, efectivament, en l'anàlisi relacional de Loporcaro seria impossible no tenir concordança a *Les he sentides cantar* (, *les cançons*) i tenir-ne, en canvi, a *Les he sentides cantar* (, *les noies*), tal i com Fabra havia volgut prescriure. Loporcaro, en una demostració més del coneixement que té de totes les varietats que toca, es fa ressò d'aquesta qüestió —remetent a Fabra (1898: 109)— a la nota 153 del capítol IV (p. 150-151). Vegeu també la nota 22.

pentinada. Val a dir, tanmateix, que en mallorquí,¹⁹ aquestes condicions no escalars afegides no serien vigents obligatòriament ja que hi són ben formades *Na Joana no ha venguda*, *Na Carme s'ha emprenyada* i *Na Mireia s'ha pentinada*.

El recorregut precedent a través de les construccions del mallorquí i del català estàndard té bàsicament com a objectiu la il·lustració del tipus de contingut que el lector trobarà al llarg del capítol IV. Allà, i aquí suara, la pauta organitzadora bàsica de la variació la marca cadascuna de les condicions escalars. Per al català (inclòs el mallorquí), hem vist que es tracta de la condició VII, que és també la condició escalar que dóna varietats com ara el «grizzanese», el «fassano» i l'espanyol, entre d'altres. Les varietats que cauen sota una condició escalar són diferenciables ulteriorment en virtut de les condicions que no formen part de l'escala de les set. En el nostre cas, per exemple, el mallorquí, en la versió de màxima concordança, seria com el «grizzanese» per tal com no hi vigeix la condició que el controlador no sigui multirelacionat ni tampoc la que el controlador hagi de ser un 2 transitiu. El català, en canvi, quedaria com una varietat (única?) entre el «fassano», amb qui comparteix la condició de no-multirelació, i l'espanyol (que té en exclusiva la condició que el controlador sigui un 1 final), amb qui comparteix la condició que el controlador sigui un 2 transitiu. L'exhaustivitat de l'anàlisi que pugui deduir-se d'aquesta il·lustració no arriba a fer justícia al que el lector trobarà en el capítol IV per a cadascuna de les varietats. Cal tenir present que l'estratègia general il·lustrada aquí va acompanyada amb freqüència de la formulació del patró d'auxiliació de la varietat que s'examina i de comentaris assidus sobre detalls de la morfologia del gènere i del nombre o sobre l'extensió/retracció del seu patró de concordança en virtut de variables morfològiques com ara la persona, el gènere, etc.

L'última secció del capítol IV, la de les conclusions, apartat que juntament amb el d'obertura del capítol resulta imprescindible per acabar de fer-se una idea de l'abast i el sentit de la proposta de Loporcaro, ens demostra, amb una sèrie d'exemples, que mitjançant una certa condició es pot treure compte d'una relació d'implicació observada empíricament. Així, de la condició VI (2 inicial del PP), per seguir amb exemples lligats a una mateixa condició, se'n desprèn, com manen les dades existents a la realitat, que la presència de concordança amb reflexius indirectes inergatius impliqui la presència de concordança del PP del verb auxiliar de la passiva. En efecte, no hi ha cap varietat lingüística, segons que informa l'autor, que presenti concordança en una construcció amb reflexiu indirecte inergatiu i que no faci concordar el PP de l'auxiliar de passiva (i.e. és una coocurrència permesa *La nena s'ha mentida* i *La nena ha estada trobada*, però no ho és *La nena s'ha mentida* i *La nena ha estat trobada*). La raó d'això, en la proposta que ens presenta Loporcaro, és senzilla: per bloquejar la concordança a la segona construcció cal la condició VI, però VI bloquejaria també la concordança a la primera.

La qüestió de les relacions implicatives ocupa també bona part del setè i últim capítol. El més rellevant potser, deixant de banda algunes negligències que ara comentaré, és la combinació de la dimensió implicativa amb la de l'àmbit (i. e. estrats) de verificació de les condicions estructurals dins dels diagrames relacionals. Amb aquesta finalitat, primer s'aclareixen i expliciten les diferències entre implicacions formals i factuais (vegeu notes 7 i 14). A continuació se'ns presenten les distincions segons que una condició s'apliqui en els estrats inicials, o *exordi* de la *carrera*²⁰ del controlador de la concordança; en els finals, o *explicit* de la *carrera*, o a qualsevol estrat (condició global sobre la *carrera*). Fet això, es malda amb èxit per reduir la relació d'implicació factual entre les

19. Loporcaro es refereix al mallorquí (i al valencià, de fet) com a varietat diferent del català estàndard, en perfecta consonància amb el plantejament general de l'obra. Ara bé, no arriba a caracteritzar-la pròpiament. Cal reconèixer, però, que exigir-li-ho, amb la quantitat i qualitat de les dades de què disposa sobre aquesta varietat, seria excessiu. La caracterització que fa del català és coincident amb la de Bel (2002: 1134-1136). Per al mallorquí, Rosselló (2002: 1932-1934) ofereix les dades esmentades *supra* i anteriorment (vg. nota 3) i algunes més encara.

20. En GR, la *carrera* és la successió de les relacions gramaticals per què passa un determinat element nominal al llarg dels estrats d'una proposició.

condicions III (no *chômeur*) i II (intransitivitat final) a una sola condició estructural, que acaba sent «*non acting 2*».²¹ Reinterpretada, al seu torn, la condició II com a condició que el controlador sigui un ex 2 (una condició sobre l'*explicit*), queden finalment cinc condicions sobre l'*exordi* (les anteriors VII, VI, V, i IV, més la condició I, en ordre decreixent de restrictivitat i implicant-se successivament), tres sobre l'*explicit* (1 final, «*non acting 2*» i ex 2 en ordre decreixent de restrictivitat i implicant-se successivament) i dues sobre la *carrera* (no-multirelació i 2 transitiu). Tot això s'expressa nítidament en el quadre final que resumeix la «geometria de la concordança de participi» i culmina el treball portat a terme situant-hi dotze tipus de varietat lingüística.²²

Cal assenyalar, però, que en aquest darrer capítol, tot i la brillantor del final, hi ha errors que en alguns casos arriben a ser importants. És una llàstima que passi això en una obra de l'envergadura d'aquesta perquè es fa evident que el text no ha estat prou ben revisat. En efecte, no es tracta d'errors purament ortotogràfics,²³ sinó de veritables badades, si se'm permet l'expressió. Passo a comentar-ne dues, que em semblen prou greus: totes dues despisten molt el lector, que per treure'n l'entrellat ha de tornar sobre el que ha llegit i corregir-ho mentalment, per força.²⁴

La primera (p. 230) consisteix en l'ús del símbol « \supset » en comptes de « \subset », de manera que per dir que A està inclòs dins B, posa $A \supset B$ en lloc de posar, com cal, $A \subset B$. En efecte, després de

21. Per «*non acting 2*» s'entén tant un 2 no final com un 2 no *chômeur*. La noció parteix de la de «*acting term*» (Blake 1990: 137). Un «*acting term*» és una relació terminal (1, 2 o 3) i el seu respectiu *chômeur*.

22. La construcció causativa passiva del tipus *La presó va ser feta construir a començaments de segle* és la que resulta crucial per a l'establiment de la condició global que el controlador sigui un 2 transitiu. En efecte, és la concordança del PP del verb causatiu en aquest tipus de construcció en català, espanyol i portuguès (a diferència del francès: **La maison a été faite repeindre*), que es comenta amb bastant detall al capítol IV (p. 158-160), el que fa que finalment Loporcaro proposi la condició en qüestió. No és possible ni oportú comentar aquí amb el detall necessari aquesta solució. Això no obstant, no m'estaré de suggerir que si, com sembla, existeix en català (i també en espanyol) un contrast prou nítid entre el caràcter ben format de *La presó va ser feta construir a començaments de segle* (*La prisión fue hecha construir a principios de siglo*) vs. el caràcter malformat de **La dona va ser feta plorar* (**La mujer fue hecha llorar*) o **La nena va ser feta tornar* (**La niña fue hecha volver*) —tot i que cal reconèixer que sense concordança encara s'accentua més la malformació—, la condició pretesament global que vol que el controlador sigui un 2 transitiu quedaria com a condició sobre l'*exordi*. Així serien feliçment prohibides **La noia ha vinguda* (**La chica ha venida*), **La dona va ser feta plorar* (**La mujer fue hecha llorar*), i **La nena va ser feta tornar* (**La niña fue hecha volver*), i seria, en canvi, correctament permesa *La presó va ser feta construir a començaments de segle*, pel que fa a les causatives examinades aquí.

23. Encara que he detectat errors de diversos tipus, em sembla adequat assenyalar únicament els que afecten el català, més que res per si pot ser útil amb vista a una desitjable propera edició. A més, si m'he de fiar de les meves notes, que ben bé podrien ser esbiaixades, resulta que la proporció d'errors per a les dades del català és molt més elevada que per a la resta de varietats que controlo mínimament.

— p. 76, nota 31: on diu «rebut/rebuta» ha de dir «rebut/rebuda».

— p. 152, (5a): on diu «se ha rentat les mans» ha de dir «s'ha rentat les mans».

— p. 152, (6b): falta l'accent a «bé».

— p. 152, (6e): on diu «Ferran» ha de dir «Ferran».

— p. 152, nota 159: falten els accents de «bé» i «Antònia».

— p. 153, nota 161: falta l'accent a «Núria».

— p. 217, últim paràgraf: falten els accents de «bé» i «Antònia».

— p. 218, (4a): on diu «els nen» ha de dir «els nens».

— p. 218, (5a): on diu «en arribaran» ha de dir «n'arribaran».

— p. 251, entrades de Fabra a la bibliografia: a les dues entrades que hi surten, cal, respectivament, posar i corregir l'accent de «gramàtica».

— p. 259, entrada Rigau (1997): cal canviar l'accent agut que surt a «anàlisi».

24. Els errors a què ens referim són mals de creure, certament. Ara bé, també és veritat que, potser per això mateix i pel fet de comparèixer a l'últim capítol, tenen un efecte paradoxalment benèfic per a la comprensió final de la proposta: i és que, com que obliguen el lector a aturar-se i examinar amb deteniment el que s'ha dit i entès en un punt i el que es diu i es dona a entendre en un altre, acaben per ajudar-lo a fixar el veritable contingut de la proposta.

comentar-nos en llenguatge ordinari que el conjunt dels 2 P-inicials és un subconjunt dels 2 que són primer 2, que el conjunt dels 2 P-inicials dels PP és un subconjunt dels 2 P-inicials, etc., ens resumeix el que ha dit en una mena de taula amb el recurs al símbol « \supset ». Resulta que així la primera de les relacions d'inclusió comentades queda com a «un dos P-iniziale \supset il primo 2» i la segona com a «il 2 P-iniziale del PP \supset un dos P-iniziale». Si, com és el cas aquí, la relació d'inclusió que fa que A quedi inclòs dins B ($A \subset B$, anotat de forma correcta) se superposa amb la relació que fa que A impliqui B, podria arribar-se a pensar que Loporcaro no s'equivoca i que pretén que el lector computi aquesta superposició de relacions ja que és cert que el símbol « \supset » hi ha qui el fa servir per expressar la relació d'implicació, de manera que $A \supset B$ es llegeix A implica B. Una interpretació així, però, no és l'adient, com ens fa veure el text comentat suara precedint la taula equívoca i el text que gairebé la segueix: resulta que a la pàgina següent (p. 231) es recorre a l'ús de « \rightarrow » (« $a \rightarrow b$ » es llegeix *a* implica *b*) per indicar correctament diverses relacions implicatives.²⁵

La segona negligència ens presenta una taula totalment capgirada²⁶ (p. 240) relativa a les relacions implicatives que s'estableixen entre les condicions que s'apliquen a l'exordi. El més inversemblant del cas, però, és que la negligència no pot pas imputar-se a una manca d'atenció en l'elaboració d'una taula ja que hi ha constància que l'autor no s'adona de la contradicció en què incorre,²⁷ almenys tot al llarg del § 2.2 (p. 240-241), perquè tot seguit comenta que hi ha almenys dos casos que no segueixen el dictat de la taula: naturalment que no poden seguir-lo; de fet, ni aquests dos ni molts altres. Per sort, d'aquí passem, gairebé sense transició, a la taula final, tot un prodigi de síntesi i claredat, com si aquestes dues pàgines (p. 240-241) no existissin.²⁸

25. El recurs a la notació « \rightarrow » que s'observa a la pàgina en qüestió (p. 232) és dissortadament excepcional a l'obra. És indiscutible que la presentació de les nombroses implicacions que apareixen a l'obra guanyaria moltíssim amb el recurs al format a (i), en què al darrere de la implicació es llisten tant les tres coocurrències permeses per la implicació com la prohibida: és molt més fàcil fer-se càrrec del contingut d'una implicació amb una notació com la d'(i) que no pas sense, com ens obliga a fer Loporcaro.

(i)	$a \rightarrow b$	$a \rightarrow b$
	$a \rightarrow b$	$a \rightarrow b$
	$*a \rightarrow \neg b$	$\neg b$
	$\neg a \rightarrow b$	b
	$\neg a \rightarrow \neg b$	$\neg b$

On « \rightarrow » vol dir «no».

26. En comptes d'(i), que és correcte, estableix (ii), que és incorrecte:

- (i) el 2 inicialitzat pel PP \rightarrow el 2 P-inicial del PP \rightarrow un 2 P-inicial \rightarrow el primer 2
- (ii) el primer 2 \rightarrow un 2 P-inicial \rightarrow el dos P-inicial \rightarrow el 2 inicialitzat pel PP

Mirant d'entendre com s'ha pogut produir aquest accident, se m'han ocorregut dos motius. Un podria ser que la confusió arrenqués d'una interpretació de la taula equívoca (p. 230), per l'ús de « \supset », suara comentat. L'altre faria imputable l'error en qüestió al fet que, a les diverses taules de llibre, « \rightarrow » segons com vol dir que una determinada condició és d'aplicació i segons com indica els contextos en què hi ha concordança del PP. La taula en qüestió, interpretada d'aquesta última manera i no com fa Loporcaro en el text, seria correcta. El lector ho pot comprovar anant als quadres finals del capítol IV (p. 188-189).

27. La contradicció és visualitzable directament anant per exemple a la taula (7) de la p. 62 i a la (5) de la p. 186.

28. Encara una altra negligència, tot i passar més desapercibuda en aparèixer en nota i ser, de fet, menys transcendent, és la de la nota 17 de la p. 242. Se'n hi diu que les condicions que el controlador de la concordança sigui un primer 2 o, altrament, un 2 P-inicial són crucialment diferents: mentre que la primera permetria la concordança d'un PP amb el reflexiu indirecte d'una construcció inicialment transitiva, la segona la bloquejaria. Bé, l'error aquí resideix en la construcció identificada. Com pot comprovar el lector, la construcció sobre la qual fan prediccions diferents aquestes dues condicions, quan es vol predir el comportament del PP respecte d'un reflexiu, és la construcció reflexiva intransitiva (inergativa, de fet): per la condició que el controlador sigui el primer 2, hi pot haver concordança (*La Maria s'ha parlada*) i per la condició que sigui un 2 P-inicial, no n'hi pot haver.

Un altre aspecte criticable de la proposta final de Loporcaro és que, tot i l'abast de les construccions considerades, deixa absolutament penjats uns contextos en què també hi ha concordança. Es tracta de la concordança del PP amb els relatius, interrogatius, elements focalitzats amb prolepsis, etc., és a dir, es tracta d'unes dades que no són negligibles en absolut, com mostra el que s'adueix a la nota 3. Segurament, però, el problema és que són difícilment integrables dins de la proposta de Loporcaro pel fet que aquesta concordança es dóna en varietats en què impera la condició II (intransitivitat final o ex 2, si es prefereix) i haver d'assumir que aquestes construccions són finalment intransitives no sembla plausible, en absolut.

3. *Comparació de marcs teòrics*

Donada l'extensió d'aquesta ressenya, respecte d'aquesta temàtica no puc dir sinó que Loporcaro, en el capítol que hi dedica (Capítol VI), deixa ben clar, i amb raó, que entre la dotzena aproximadament de propostes generativistes relatives a la concordança de participi que revisa no n'hi ha cap que tingui un abast empíric comparable a la seva. Argumenta correctament que sovint són altament estipulatives. I mostra també que, de fet, aquestes propostes són hereves directes de les idees de la tradició historicista segons la qual la presència o absència de concordança s'ha de derivar, en definitiva, de la diferència en l'ordre lineal dels constituents i de la diferència en la selecció de l'auxiliar. Això mateix, és aplicable, segons que argüeix, a les propostes que en aquest àmbit generatiu aborden l'adquisició de la concordança.

En general, el repàs crític que fa aquí Loporcaro és pertinent. Això no obstant, crec que en desgreuge d'aquesta crítica tan severa, al lector se li ha de proporcionar més informació respecte d'un punt que Loporcaro no ignora en absolut, però que no s'aborda en el capítol VI que ens ocupa sinó que simplement s'esmenta al final de la secció introductòria del capítol IV. Allà ens diu (p. 64) que el tarannà de la GR i el de la gramàtica generativa (transformacional) són diametralment oposats, en el sentit que la GR assumeix que per a una determinada construcció la representació és invariable interlingüísticament mentre que en gramàtica generativa transformacional les diferències interlingüístiques en una mateixa construcció es deriven de representacions estructurals divergents. I això és cert i té conseqüències. Entre aquestes conseqüències, n'hi ha una d'òbvia que és la que més ens interessa aquí: amb l'assumpció de la GR respecte de la invariabilitat interlingüística de les representacions corresponents a una determinada construcció és, per principi, assolible fàcilment una gran cobertura interlingüística; amb l'assumpció de la gramàtica generativa (transformacional) això ja no és possible perquè cal una anàlisi del funcionament de cada construcció a cada llengua que sigui coherent amb altres dades d'aquesta mateixa llengua. A tall d'il·lustració final, pot servir també la crítica amb què he acabat la secció 2 d'aquesta recensió: en efecte, Loporcaro, amb l'equipatge de la GR, cobreix una quantitat enorme de dades però no és capaç d'integrar totes les dades directament pertinents (la concordança amb relatius, p. ex.); en un enfocament generativista, aquesta mancança a l'hora de donar compte d'una varietat seria intolerable i a més s'exigiria que la proposta fos consistent, com ara deia, amb altres fets de la llengua. D'altra banda, no pot negar-se que Loporcaro segurament té raó en assenyalar que és una qüestió empírica decidir quin enfocament és el correcte. Una qüestió empírica, afegiria, per a la qual encara no tenim proves suficients.

Mirant de fer via per posar fi a aquesta necessàriament llarga recensió, sembla oportú assenyalar encara els aspectes relatius a la presentació que podrien millorar-se; com es veurà, n'hi ha que no cauen sota la responsabilitat de l'autor sinó de l'editorial. Els apunto breument.

L'autor opta per numerar de bell nou els exemples, taules i definicions de cada secció i subsecció del llibre. Aquest procediment, l'eficàcia del qual és dubtosa en general, és aquí un inconvenient clar pel fet que a les capçaleres de pàgina no hi apareix cap mena d'informació. Això fa, per exemple, que per seguir la pista d'una remissió a un punt concret d'un capítol, el lector hagi de gi-

rar i regirar pàgines per comprovar si és al capítol correcte. En general, les opcions tipogràfiques del llibre, d'altra banda, no contribueixen a fer el llibre agradable de llegir.

Pel que fa a la localització de les variants dialectals, sembla que el procediment de situar-les, el primer cop que surten, mitjançant la sigla corresponent a la matrícula automobilística no és tampoc el més adient, almenys no ho és per al lector no italià—ara, a més, amb el nou sistema vigent a la Unió Europea queda obsolet. L'índex que les recull (p. 268-270) no constitueix tampoc un gran ajut ja que les varietats locals que inunden el text no hi tenen una entrada directa i cal anar a buscar-les sota no se sap quina varietat regional (o nacional, de vegades). És ben segur que amb una entrada per varietat local a l'índex en qüestió que remetés a una coordenada d'un mapa més fàcil de mirar que no pas el que conté ara l'obra (p. 264), el lector podria satisfer la lícita curiositat de situar les varietats de què es parla, cosa a la qual sovint ha de renunciar.

Finalment, no m'estaré de dir que si l'obra, com pretén i es mereix, ha de transcendir plenament més enllà de l'àmbit de la romanística, caldria potser trencar amb el que aparentment és consuetudinari en aquesta tradició, a saber, amb el recurs a un sistema de transcripció fonètica propi i amb l'assumpció que el lector sap alemany. Amb altres paraules, segons el meu parer, si l'obra vol tenir el públic a qui realment va adreçada, en una propera edició (en italià o, no ens enganyem, en anglès), seria convenient seguir les normes de l'Associació Fonètica Internacional i traduir les cites fetes en alemany.

En conclusió, afirmaria sense embuts que la *Sintassi comparata dell'accordo participiale romanzo*, malgrat alguna deficiència i alguns dissortats errors, és una obra remarcable i excepcional tant per l'abast empíric com per la sistematització assolida.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Bachia 1962 BACHIA, A.M. (1962): *Gramática Catalana*. 2 Vols. Madrid i Gredos.
- Bastin 1889 BASTIN, J. (1889): *Etude philologique des participes basée sur l'histoire de la langue*. S. Petersburg: Liberman.
- Bel (2002) BEL, Aurora (2002): «Les funcions sintàctiques». SOLÀ, Joan *et al.* (dir.): *Gramàtica del català contemporani*. 3 vols. Barcelona: Empúries, vol. 2, p. 1075-1147.
- Blake 1990 BLAKE, B. J. (1990): *Relational Grammar*. Londres: Routledge.
- Diez 1843 DIEZ, F. (1843): *Grammatik der romanischen Sprachen*. Bonn: Weber.
- Fabra 1898 FABRA, Pompeu (1898): *Contribució a la gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: L'Avenç [Barcelona: Alta Fulla, 1993].
- Haas 1909 HAAS, J. (1909): *Neufranzösische Syntax*. Halle a. S.: Niemeyer.
- Kayne 1989 KAYNE, RICHARD S. (1989): «Facets of Romance past participle agreement». BENINCÀ, Paola (ed.): *Dialect Variation and the Theory of Grammar. Proceedings of GLOW Workshop, Venice 1987*. Dordrecht: Foris, p. 85-103.
- Körner 1982 KÖRNER, H. K. (1982): «'Concordança del participi passat' im Katalanischen und die syntaktische Typologie der romanischen Sprachen». *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen*. Núm. 219, p. 324-337.
- La Fauci 1984 LA FAUCI, N. (1984): «Sulla natura assoluta del controllore dell'accordo del participio passato in italiano». *La Memoria. Annali della Fac. di Lettere e Filosofia dell'Università di Palermo*. Núm 3, 187-253.
- La Fauci 1988 LA FAUCI, N. (1988): *Oggetti e soggetti nella formazione della morfosintassi romanzo*. Pisa: Giardini.
- La Fauci 1991 LA FAUCI, N. (1991): «La continuità nella diversità formale. Aspetti di morfosintassi diacronica romanzo». ORIOLES, V. (ed.) *Innovazione e conservazione nelle lingue. Atti del Convegno della Società Italiana di Glottologia. Messina 9-11 novembre 1989*. Pisa: Giardini, p. 135-158.

- Muxí 1996 MUXÍ, Isabel (1996): «Optional Participial Agreement with Direct Object Clitics in Catalan». *Catalan Working Papers in Linguistics*. Núm 5/1, p. 127-145.
- Perlmutter 1978 PERLMUTTER, David. (1978): «Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis». *Proceedings of the 4th Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society*, p. 157-189.
- Rosen 1990 ROSEN, C. (1990): «Italian Evidence for Multi-Predicate Clauses». DZIWIWIREK, K. *et al.*: *Grammatical Relations. A Cross-Theoretical Perspective*. Stanford: CSLI, p. 415-444.
- Roselló 2002 ROSSELLÓ, Joana (2002): «El SV, I: Verb i arguments verbals». SOLÀ, Joan *et al.* (dir.): *Gramàtica del català contemporani*. 3 vols. Barcelona: Empúries, vol. 2, p. 1853-1949.